

VINGE

Mark- och miljödomstolen vid
Vänersborgs tingsrätt

Endast per e-post till
mmd.vanersborg@dom.se

Den 1 juni 2026

Yttrande, mål nr F 416-26

Fortifikationsverket ./ Brännö Bys Samfällighetsförening m.fl.

Som ombud för Brännö Bys Samfällighetsförening ("Föreningen") inkommer vi med yttrande i enlighet med mark- och miljödomstolens föreläggande den 27 mars 2026, aktilaga 12.

1 INSTÄLLNING OCH YRKANDEN

1. Föreningen motsätter sig bifall till Fortifikationsverkets yrkanden.
2. Föreningen hemställer att mark- och miljödomstolen anmäler frågan om upphävande av expropriationstillståndet till regeringen och förklarar expropriationsmålet vilande i avvaktan på regeringens beslut.
3. Föreningen yrkar att Fortifikationsverket ska förpliktas att ersätta Föreningen för dess rättegångskostnad, med ett belopp som senare kommer att anges, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för meddelande av slutligt beslut eller dom i målet till dess full betalning sker.

2 BAKGRUND

4. Fortifikationsverket har med stöd av ett av regeringen meddelat expropriationstillstånd ansökt om stämning.
5. Mark- och miljödomstolen har tidigare fattat beslut om att avvisa Fortifikationsverkets talan. Mark- och miljööverdomstolen och Högsta domstolen har överprövat avvisningsbeslutet och målet har återförvisats till mark- och miljödomstolen.
6. Vid prövningen i Högsta domstolen fann Högsta domstolen att såväl de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) som Föreningen är sakägare i expropriationsmålet.¹ Högsta domstolens beslut innebär ett klarläggande av rättsläget. Klarläggandet har avgörande betydelse för bedömningen av huruvida de materiella förutsättningarna för expropriationstillståndet föreligger.

¹ "Brännö marksamfällighet" Mål ÖF 5877-24.

VINGE

7. Högsta domstolens beslut medför att Föreningen hyser betänkligheter kring huruvida dess medlemmars rättigheter enligt regeringsformen, Europakonventionen och, möjligen, EU-stadgan tillvaratagits under regeringens prövning av expropriationstillståndet. Betänkligheterna avser såväl egendomsskyddet som rätten till rättvis rättegång. Detta är bakgrunden till Föreningens yrkande om att mark- och miljödomstolen ska anmäla frågan om upphävande av expropriationstillståndet till regeringen jämlikt 3 kap 10 § expropriationslagen (1972:719). Föreningen utvecklar sin talan i aktuellt hänseende under efterföljande rubrik.

3 MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN SKA ANMÄLA FRÅGAN OM UPPHÄVANDE AV EXPROPRIATIONSTILLSTÅNDET TILL REGERINGEN

3.1 Sammanfattande skäl för varför mark- och miljödomstolen ska anmäla en fråga om upphävande av expropriationstillstånd enligt 3 kap. 10 § expropriationslagen

8. Enligt 3 kap. 10 § första stycket expropriationslagen ska regeringen upphäva ett expropriationstillstånd om förhållandena sedan tillståndet meddelades har ändrats så att förutsättningarna för tillståndet inte längre föreligger.
9. Av såväl förarbeten som doktrin framgår att begreppet "förhållandena" avser de materiella förutsättningarna för expropriationstillståndets meddelande.² Om förutsättningarna enligt vilka ett expropriationstillstånd meddelats enligt 2 kap. expropriationslagen (grunderna för beslutet) inte längre föreligger, innebär det att ändrade förutsättningar föreligger enligt 3 kap. 10 § första stycket expropriationslagen.
10. En av de centrala förutsättningarna för meddelande av expropriationstillstånd är intresseavvägningen som ska göras enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen. Denna intresseavvägning innebär att expropriationstillstånd inte får meddelas om ändamålet lämpligen bör tillgodoses på annat sätt. För att intresseavvägningen enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen ska anses uppfyllt krävs att den exproprierande (i aktuellt fall Fortifikationsverket) har uppfyllt sin *förhandlingsskyldighet* och att expropriationen är *proportionerlig* i förhållande till det intrång som drabbar fastighetsägaren.
11. Högsta domstolens klarläggande av rättsläget, se punkten 6, medför att Fortifikationsverket inte uppfyllt sin förhandlingsskyldighet innan expropriationstillstånd meddelades – Fortifikationsverket har inte sökt frivillig uppgörelse med de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) (detta utvecklas i avsnitt 3.2). Klarläggandet av rättsläget visar dessutom att regeringen inte

² Se prop. 1987/88:69 s. 39, där det framgår att ett meddelat expropriationstillstånd ska upphävas om förhållandena sedan tillståndet meddelades har ändrats så att förutsättningarna för tillståndet inte längre föreligger, och att den prövningen ska göras mot bakgrund av reglerna om expropriationsändamålen i 2 kap. expropriationslagen. Se även Dahlsjö m.fl., Expropriationslagen (7 juli 2022, version 3B, JUNO), kommentaren till 3 kap. 10 §.

VINGE

genomfört en adekvat proportionalitetsbedömning – ingen bedömning av proportionaliteten gjordes innan expropriationstillståndet meddelades i förhållande till de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) (detta utvecklas i avsnitt 3.3). I och med Högsta domstolens klarläggande av rättsläget har förhållandena sedan expropriationstillståndet meddelades ändrats så att förutsättningarna för tillståndet inte längre föreligger (detta utvecklas i avsnitt 3.4).

12. Hade regeringen idag gjort intresseavvägningen enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen med beaktande av samma utredning som förelåg vid det ursprungliga beslutet, skulle utfallet av regeringens bedömning blivit väsentligen annorlunda. Det finns därför skäl för omprövning av regeringens beslut om expropriationstillstånd.³
13. Det är mark- och miljödomstolen som, på initiativ av fastighetsägare⁴, ska ta ställning till huruvida anmälan ska göras till regeringen. En anmälan ska göras om de omständigheter som anförs av fastighetsägaren är sådana att det är *sannolikt* att regeringen kommer att upphäva tillståndet vid en omprövning.
14. De skäl som görs gällande av Föreningen i detta yttrande visar att beviskravet sannolikt är uppfyllt.
15. Om mark- och miljödomstolen finner att en anmälan ska göras till regeringen föreligger i regel skäl för att förklara expropriationsmålet vilande i avvaktan på regeringens beslut.⁵

3.2 Fortifikationsverket har inte uppfyllt förhandlingsskyldigheten enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen

16. Av 2 kap. 12 § första stycket expropriationslagen framgår att expropriationstillstånd inte ska meddelas om ändamålet lämpligen bör tillgodoses på annat sätt. Bestämmelsen uttrycker en subsidiaritetsprincip för expropriationsinstitutet. Denna princip innebär att expropriation som regel endast ska komma till användning när andra utvägar att nå det avsedda målet är stängda; innan expropriation måste bl.a. möjligheten till frivillig uppköp först ha uttömts.⁶
17. Det har därför ålegat Fortifikationsverket att – innan expropriationstillståndet meddelas – ta kontakt med de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) och framföra sitt önskemål. Om de enskilda fastighetsägarna då hade förklarat sig beredda att överlåta marken skulle det ålegat Fortifikationsverket att inleda seriösa förhandlingar

³ Se prop. 1987/88:69 s. 39, där det framgår att omprövning kan aktualiseras om förhållandena har ändrats så att intresseavvägningen enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen utfaller så annorlunda att expropriationen inte längre bör tillåtas.

⁴ Huvudsakligen mot bakgrund av att regeringen ansett att Föreningen var ensam sakägare i tillståndsmålet och då Högsta domstolen funnit att Föreningen vid sidan om delägarna är sakägare i expropriationsmålet (se punkten 6), har Föreningen gjort bedömningen att Föreningen är att jämställa med fastighetsägare i den mening som avses i 3 kap. 10 § andra stycket expropriationslagen.

⁵ Dahlsjö m.fl., Expropriationslagen (7 juli 2022, version 3B, JUNO), kommentaren till 3 kap. 10 §.

⁶ Dahlsjö m.fl., Expropriationslagen (7 juli 2022, version 3B, JUNO), kommentaren till 2 kap. 12 §.

VINGE

om överlåtelsevillkoren; inbegripet att lägga fram ett seriöst anbud till varje enskild fastighetsägare.⁷

18. I förevarande fall har Fortifikationsverket inte tagit någon sådan kontakt med de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) innan expropriationstillståndet meddelats. Kontakter har endast tagits med Föreningen, som inte är ägare till marken som expropriationen avser. Detta har sin förklaring i att Fortifikationsverket utgått från att endast Föreningen varit sakägare.
19. Mot bakgrund av Högsta domstolens klarläggande av rättsläget, se punkten 6, är det uppenbart att förhandlingsskyldigheten enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen inte uppfyllts innan expropriationstillstånd meddelades.

3.3 Regeringen har inte genomfört en adekvat proportionalitetsbedömning

20. De enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) har äganderätt/egendomsskydd till marken som expropriationen avser. Detta följer av Europakonventionen i tilläggsprotokoll 1, artikel 1, och 2 kap. 15 § regeringsformen. Troligtvis aktualiseras i förevarande fall även egendomsskyddet i artikel 17 av EU-stadgan.
21. Av 2 kap. 15 § första stycket regeringsformen följer att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna genom expropriation eller annat sådant förfogande utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Grundlagsstadgandet ger uttryck för proportionalitetsprincipen, som även ska beaktas inom ramen för 2 kap. 12 § expropriationslagen. Varje ingrepp i egendomsskyddet/äganderätten måste vara proportionerligt - rättsläget har klarlagts vid åtskilliga tillfällen i svensk rättspraxis.⁸ Det har ålegat regeringen att göra en proportionalitetsbedömning vid varje ingrepp i egendomsskyddet/äganderätten innan beslutet om expropriationstillstånd fattades.
22. Proportionalitetsbedömningen ska göras i tre led. Regeringen har följaktligen haft att bedöma om ingreppet i egendomsskyddet/äganderätten var (i) ändamålsenligt: att ingreppet är ägnat att tillgodose det avsedda ändamålet, (ii) nödvändigt: att ingreppet är nödvändigt för att uppnå ändamålet eller om det finns mindre ingripande alternativ, och (iii) proportionellt i strikt mening: att den fördel som det allmänna vinner står i rimlig proportion till den skada som ingreppet förorsakar den enskilde.
23. I och med att en proportionalitetsbedömning ska göras vid varje ingrepp i egendomsskyddet/äganderätten har det ålegat regeringen att göra bedömningen i förhållande till varje enskild fastighetsägare (delägare i samfälligheten). Detta har regeringen inte gjort. Proportionalitetsbedömningen har inte genomförts i förhållande

⁷ Dahlsjö m.fl., Expropriationslagen (7 juli 2022, version 3B, JUNO), kommentaren till 2 kap. 12 §.

⁸ Se bl.a. NJA 2013 s. 350, "Förhandsbeskedet i Värmdö" NJA 2016 s. 868, "Parkfallet" NJA 2018 s. 753, "Båthuset i Stuverum" NJA 2020 s. 1129 och "Tjäderspelet i Malsätra" NJA 2023 s. 291.

VINGE

till någon annan sakägare än Föreningen. Expropriationstillståndet har följaktligen meddelats i strid med bl.a. de grundlagsfästa rättsgrundsatser som gäller vid ingrepp i egendomsskyddet/äganderätten.

24. Ingreppet i egendomsskyddet/äganderätten har också varit otillåtet i och med att rätten till rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen inte beaktats under processen hos regeringen. De enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) har inte fått möjlighet att höras under processen och framföra sina ståndpunkter.⁹
25. Mot bakgrund av Högsta domstolens klarläggande av rättsläget, se punkten 6, är det uppenbart att regeringen inte gjort någon adekvat proportionalitetsbedömning innan expropriationstillståndet meddelades. Det är också uppenbart att rätten till rättvis rättegång inte beaktats under processen hos regeringen.

3.4 Det föreligger ändrade förhållanden

26. Föreningen gör gällande att Högsta domstolens beslut den 30 januari 2026 utgör en sådan ändring av förhållandena som avses i 3 kap. 10 § expropriationslagen. Genom beslutet har klarlagts att inte enbart Föreningen utan även de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten) är sakägare i expropriationsmålet, se punkten 6. Högsta domstolens klarläggande av rättsläget innebär en förändring, såtillvida att de materiella förutsättningarna för meddelande av expropriationstillstånd behöver bedömas i förhållande till en större krets av sakägare.
27. I Fortifikationsverkets ansökan om stämning och regeringens beslut om expropriationstillstånd redovisas inte någon omständighet som ger vid handen att Fortifikationsverket har uppfyllt sin förhandlingsskyldighet i förhållande till de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten).
28. I Fortifikationsverkets ansökan om stämning och regeringens beslut om expropriationstillstånd redovisas inte heller någon omständighet som ger vid handen att en proportionalitetsbedömning gjorts i förhållande till de enskilda fastighetsägarna (delägarna i samfälligheten). Inte heller redovisas någon omständighet som tyder på att de enskilda fastighetsägarna fått möjlighet att yttra sig under processen och framföra sina ståndpunkter i enlighet med grundläggande krav på en rättvis rättegång enligt Europakonventionen, jfr punkten 24.
29. Angivna förhållanden innebär att regeringen måste pröva om expropriationstillståndet helt eller delvis ska upphävas. Detta för att säkerställa *dels* att de materiella förutsättningarna enligt 2 kap. 12 § expropriationslagen är uppfyllda, *dels* att rättsgrundsatserna som kommer till uttryck i svensk grundlag, Europakonventionen och EU-stadgan i tillräcklig mån har beaktats vid regeringens prövning.

⁹ Se Danelius, Danelius, Bull och Cameron, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, Juno version 6, sidan 309.

VINGE

30. Det är i vart fall sannolikt att regeringen vid en sådan prövning finner att förutsättningarna för expropriationstillstånd inte är uppfyllda och att tillståndet därför ska upphävas. På anförda skäl ska mark- och miljödomstolen på Föreningens begäran anmäla frågan till regeringen i enlighet med 3 kap. 10 § expropriationslagen.

4 UPPGIFTER OM SAKÄGARE

31. Vad avser mark- och miljödomstolens begäran om uppgifter om för Föreningen kända sakägare hänvisas till den sammanställning som Fortifikationsverket har gett in som bilaga 2 till yttrandet, aktilaga 8. Föreningen har för närvarande inte kännedom om ytterligare sakägare utöver vad som framgår av sammanställningen.

5 STÄLLNINGSTAGANDE TILL VÄRDERINGSUTREDNING

32. Föreningen har tagit del av domstolens erinran rörande ytterligare värderingsutredningar. Föreningen förbehåller sig rätten att inhämta och åberopa egen utredning i den utsträckning det bedöms erforderligt för att tillvarata Föreningens berättigade intressen.

6 MÅLETS FORTSATTA HANDLÄGGNING

33. Föreningen är av uppfattningen att mark- och miljödomstolen bör förelägga Fortifikationsverket att yttra sig över detta yttrande och därefter kalla till ett muntligt sammanträde, bl.a. för att undersöka möjligheten till en frivillig överenskommelse.

7 AVSLUTANDE KOMMENTAR

34. För det fall att mark- och miljödomstolen, trots Högsta domstolens klarläggande av rättsläget, se punkten 6, inte anmäler frågan om upphävande av expropriationstillståndet till regeringen, återstår för Föreningen att överväga en ansökan om resning för att ta vara på medlemmarnas rättigheter. Även av den anledningen hade det varit lämpligt om regeringen först haft möjlighet att ta ställning till expropriationstillståndet genom det ordinära rättsmedel som ställs till förfogande genom 3 kap. 10 § expropriationslagen.

Göteborg, dag som ovan

Anders Heintze
+46 (0)10 614 1530
Anders.Heintze@vinge.se

Markus Bernander
+46 (0)10 614 1559
Markus.Bernander@vinge.se